

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Odefinierade rum i bebyggd miljö

- *en begreppsstudie*

”The variety of open spaces in cities includes those that are planned for certain assigned functions but that, both legally and physically, accommodate other activities as well; it also includes other kinds of spaces currently without assigned functions that accommodate unintended and unexpected activities.”

Kristin Träff
Kandidatarbete vid institutionen för stad och land
Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala
Landskapsarkitektprogrammet 2012

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

EX0501 Projekt i landskapsplanering, 2012, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, *Uppsala*

Nivå: Grundnivå G2E

© Kristin Träff

Citat framsida: Franck & Stevens 2007, s. 4

Titel: Odefinierade rum i bebyggd miljö – en begreppsstudie

Engelsk titel: Undefined Spaces in the Built Environment – a Study of Concepts

Nyckelord: Loose Space, Lost Space, Margin, Non-Place, Overskudslandskaber, Placelessness, Post-It City, Terrain Vague, Urban Wildscape

Handledare: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Katri Lisitzin, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Syftet med studien är att presentera olika begrepp med definitioner för odefinierade rum i bebyggd miljö. Rum som blivit över eller bortglömda i stadsplanering, övergivna och förfallna områden eller rum som saknar en känsla av identitet. Olika författare med olika bakgrund presenterar olika begrepp och definitioner för dessa rum. Genom litteraturstudier undersöks nio relevanta begrepp från publicerad litteratur. De undersöks utifrån frågor som behandlar författarens ursprung, verkets publiceringsår, begreppets definition, exempel som ges på odefinierade rum, hur rummen uppkommit samt hur de enligt författaren bör behandlas i planering. Begreppen som presenteras är: Loose Space, Lost Space, Margin, Non-Place, Overskudslandskaber, Placelessness, Post-It City, Terrain Vague och Urban Wildscape. Resultatet visar på två olika inriktningar. En där författaren menar att rummet i sig och dess egenskaper är avgörande för dess existens och en där människans interaktion och relation till rummet är det avgörande. Resultatet visar även en koppling mellan en positiv syn hos författaren, verkets publiceringsår och hur författaren anser att rummen kan behandlas i planering. Några författare ser de odefinierade rummen som möjliga att omformas med utgångspunkt i rummets befintliga struktur, något som visar på dagens trend kring återanvändning, även inom andra områden. Andra författare anser att odefinierade rum har stor betydelse för staden och för människan och ej bör regleras eller kategoriseras för att de då riskerar att försvinna. De flesta offentliga rum är idag planerade för att användas enligt vissa funktioner och det finns inget utrymme för egna tolkningar. Alla begrepp och definitioner kan inte appliceras överallt, då författarna har olika referensramar gällande både profession och geografisk bakgrund. Studien ger ökad förståelse för olika författares syn på odefinierade rum i bebyggd miljö.

Abstract

The aim of the study is to present various concepts with definitions for the undefined spaces in the built environment. Spaces which have been left over or forgotten in city planning, abandoned and derelict areas or spaces with lack of sense and identity. Various authors with different backgrounds use different concepts and definitions for the undefined spaces. Through literature studies, nine concepts, presented in published works are examined. They are analyzed from a number of issues dealing with the author's origin, the release year of the publication, the concepts definition, examples given of the undefined space, how the spaces arose and how they according to the author should be dealt with in planning. The present concepts are: Loose Space, Lost Space, Margin, Non-Place, Overskudslandskaber, Placelessness, Post-It City, Terrain Vague and Urban Wildscape. The result shows two main orientations. One in which the author imply that the space itself and its properties are crucial for its existence, and one where human interaction and relation to the spaces are crucial. The result also shows a connection between the authors positive view, the release year of the publication and how the space should be treated in planning. Some authors look at the undefined spaces as opportunities for redesign on the basis of the existing structure on the site, which demonstrates the current trends in recycling. Other authors consider that the undefined spaces are very important for the city and the people, and should not be controlled or categorized because of the risk of disappearing. Most public spaces are currently planned to be used in certain ways, there is no room for own interpretation. The concepts and definitions can not be applied everywhere, because of the authors different reference relating to professional and geographical backgrounds. This study provides greater understanding of different authors approach to the undefined spaces in the built environment.

Inledning

Den moderna stadens utveckling har gett upphov till outnyttjade ytor, alltifrån smala kanter mellan vägar till stora ödelagda industriområden. Som öar finns de i staden, mellan det bebyggda. Ibland är de omöjliga att komma till, ibland omöjliga att ta sig ifrån, som för arkitekten Maitland i boken *Concrete Island* från 1974 av James Graham Ballard. Ballards fictionsroman är en kritik mot det moderna samhällsbyggandet.

Shielding his eyes from the sunlight, Maitland saw that he had crashed into a small traffic island, some two hundred yards long and triangular in shape, that lay in the waste ground between three converging motorway routes. [...] The base was formed by the southbound overpass that swept past seventy feet above the ground. Supported on massive concrete pillars, its six lanes of traffic were sealed from view by the corrugated metal splash-guards installed to protect the vehicles below. [...] Below the overpass, the eastern end of the island, a wire-mesh fence sealed off the triangle of waste ground from the area beyond, which had become an unofficial municipal dump. [...] Clearly there was no exit from the island other than the embankments. (Ballard 2011, ss. 11-13)

Övergivna järnvägsområden, förfallna betongmurar och vildvuxna snår som utgör en fastighetsgräns är andra exempel på rum som kan ha blivit över och bortglömda i stadsplaneringen. Det kan också vara övergivna rum, där den ursprungliga funktionen inte längre existerar. De är alla olika typer av *odefinierade rum i bebyggd miljö*, som behandlas i denna studie.

Ett odefinierat rum kan även vara beroende av tid. Ett exempel på detta är en parkeringsplats vid ett externt köpcentrum (Nielsen 2001, s. 7). När köpcentrumet är öppet fyller parkeringen en funktion och innehåller både liv och rörelse. När det stängs blir den hårdgjorda ytan öde och utan identitet. Parkeringen och dess funktion är även beroende av tiden på dygnet, då upplevelsen förändras (La Varra 2000, s. 429).

Franck och Stevens (2007, s. 7) anser att det är rummet i sig och bristen på platsspecifika element som gör att det blir odefinierat. Andra anser att brist på mänsklig aktivitet och möten är det som skapar odefinierade rum. Gehl (2010, s. 23) är en av de sistnämnda, då han med sina slagord menar att: ”aktivitet föder aktivitet”.

Det finns olika anledningar till de odefinierade rummens uppkomst. Carmona, Tiesdell, Heath och Oc (2010, ss. 124-125) beskriver de tre olika anledningarna *globalisering, masskultur* samt *avsaknad av känsla till ett område*. Författarna (Carmona et al. 2010, s. 124) menar att trenden i att likriktade platser, det vill säga att skapa globala platser genom god kommunikation är ett resultat av globaliseringen. Carmona et al. definierar globalisering som en process med flera dimensioner, där samhället blir mer och mer styrt av ett centralt beslutsfattande vad gäller skala och standardisering hos exploateringskompetens och ekonomi. Förändringen av och problematiken i relationen mellan lokalt och globalt har stor inverkan på platsens betydelse. Med globaliseringen kom masskulturen vilken är ett resultat av processer av massproduktion, masshandel och masskonsumtion (Carmona et al. 2010, s. 124). Masskulturen resulterar i en homogenisering och standardisering av kulturer och platser. Den kan ta över, tränga undan och till och med förstöra den lokala kulturen. Uppkomsten av odefinierade rum kan även

bero på förlust eller avsaknad av människans relation och känsla till ett område (Carmona et al. s. 125).

Man kan använda sig av dessa odefinierade rum som utgångspunkt för att skapa något nytt. Landschaftspark Duisburg-Nord i Duisburg, Tyskland och The High Line i New York, USA är exempel på två välbesökta parker som skapats utifrån övergivna och överblivna rum. Här har man utgått från rummets ursprungliga struktur och skapat något nytt kring denna. The High Line är ursprungligen en gammal fraktjärnväg som idag är ett välbesökt grönt promenadstråk i det annars tätt bebyggda Manhattan i New York City (The official Web site of the High Line & Friends of the High Line 2002-2012).

Placelessness, *Non-Place* och *Margin* är några av många engelska begrepp för odefinierade rum. Begreppen kan i många fall klinga negativt, men de odefinierade rummen kan vara minst lika viktiga som de gestaltade. Jag anser att det idag finns ett intresse för exploatering av de odefinierade rummen, både genom bebyggelse och grönområden, då de kan anses obrukbara. Därför kan ökad kunskap om dessa även vara betydelsefull för stadens utveckling och det allmänna välbefinnandet.

Inom arkitektur, landskapsarkitektur och fysisk planering finns begrepp som för många är svårtolkade, även för den yrkesverksamme själv. Min uppfattning är att många begrepp ofta används utan vetskap om betydelse. För att kunna använda dessa i samtal och diskussioner behövs gemensam kunskap och definition.

Idag finns det många olika begrepp för odefinierade rum och den mesta litteraturen är skriven på engelska. Som svensk kan det många gånger vara en fördel att använda sig av ett svenskt vokabulär. Därför kan det finnas ett behov av översättning av de olika begreppens definitioner, och även av begreppen i sig själva, om möjligt. Eftersom de flesta begrepp dessutom finns i olika verk och sällan presenteras tillsammans ser jag detta som en intressant och viktig sammanställning för de som arbetar med stadsplanering.

Syfte

Syftet med studien är att undersöka och presentera olika begrepp som behandlar odefinierade rum i bebyggd miljö. Studien är tänkt att resultera i en begreppsrepresentation som främst riktar sig till arkitekter, landskapsarkitekter och fysiska planerare.

Frågeställning

Hur presenteras och definieras, i litteraturen, odefinierade rum i bebyggd miljö?

Begreppsprecisering

Bebyggd miljö - Riksantikvarieämbetet (2008) beskriver ett av de 16 miljö kvalitetsmålen *God bebyggd miljö* som: ”städer, tätorter och annan bebyggd miljö”. Denna definition används genom hela studien vid beskrivning av odefinierade rum i bebyggd miljö.

Avgränsningar

Studien är en litteraturstudie som omfattar olika begrepp för odefinierade rum i bebyggd miljö, utifrån publicerade verk. Om möjligt används huvudkällan för begreppet för att undvika felkällor och att referera i andra hand. Med huvudkälla menas ett verk eller en skrift som är skriven av den författare som myntat begreppet och presenterar detta i ett samlat verk. Hur olika ismer har påverkat de odefinierade rummens uppkomst behandlas, men inte ismerna i sig själva.

Metod

Studien är uppdelad i två delar där olika metoder använts. I den första delen genomfördes en litteratursökning och ett urval av begrepp som sedan undersöktes och presenterades i den andra delen.

Litteratursökning och urval

Sökmotorerna LIBRIS, Primo och Google Scholar användes med sökorden *rum*, *plats*, *space* och *place*. Dessa sökmotorer användes då sökresultatet visar publicerade verk och säkra källor. Sökningen gav mig även god översikt över litteratur i ämnet. Denna sökning resulterade i att nya begrepp påträffades vilka användes som nya sökord samt begrepp för studien. Exempel på nya sökord som användes är *Loose Space*, *Margin*, *Non-Place*, *Placelessness*, *Post-It City*, *Space left over after planning (SLOAP)* och *Terrain Vague*. För att undvika överlappning med tidigare arbeten gjordes en sökning i Epsilon samt på uppsatser.se. Genom sökningen fann jag även relevant litteratur i referenslistor hos Ekelund (2010), Janäng (2010) och Lehto (2011).

För att välja begrepp till studien användes ett antal kriterier. Begreppen skulle vara presenterade i publicerade verk och om möjligt användes begreppets huvudkälla. Detta resulterade i att några begrepp uteslöts. Därefter valdes de begrepp som enligt mig hade mest intressant och tillräcklig information samt behandlade odefinierade rum i bebyggd miljö.

Undersökning och presentation av begrepp

För att presentationen av begreppen skulle bli konsekvent och tydlig togs ett antal frågor fram till grund för litteraturundersökningen. Frågorna som användes var:

- » Vem är författaren/författarna?
- » När publicerades verket?
- » Hur definieras begreppet av författaren/författarna?
- » Ger författaren/författarna exempel på odefinierade rum?
- » Hur menar författaren/författarna att det odefinierade rummet uppkommit?
- » Hur anser författaren/författarna att det odefinierade rummet bör behandlas i planering?

Då författarna använder sig av *place* och *space* för att beskriva de odefinierade rummen översattes *place* till *plats* och *space* till *rum*.

Resultat

Det finns många begrepp och definitioner för odefinierade rum i bebyggd miljö. De begrepp jag fann genom litteraturundersökningen är: Dead zone, Edge Place, Free Zone, Indeterminate Space, Loose Space, Lost Space, Margin, No man's land, Non-Place, Overskudslandskaber, Placelessness, Post-It City, SLOAP, Tabula Rasa, Terrain Vague, Urban Wildscape och Waste Land.

Begreppen som valdes ut till studien var: Loose Space, Lost Space, Margin, Non-Place, Overskudslandskaber, Placelessness, Post-It City, Terrain Vague och Urban Wildscape. De undersöktes med hjälp av de frågor som nämns i metoden, och presenteras nedan i kronologisk ordning under rubrikerna *Definition och exempel*, *Uppkomst* samt *Behandling i planering*.

Efter presentationen av begreppen visas ett sammanfattande resultat i en figur samt i tre tabeller. Figuren är en tidslinje som visar verkens publiceringsår och i tabellerna sammanställs vilka egenskaper rummen har enligt författarna, vilka exempel författarna ger på odefinierade rum samt hur rummen uppkommit.

Placelessness - Edward Relph

Den kanadensiska geografen Edward Relph gav 1976 ut boken *Place and Placelessness* där han beskriver uppkomsten av platser med platslöshet.

Definition och exempel

För Relph (1976, s. 90) är Placelessness en försvagning av identiteten hos en plats. Det gäller inte bara när flera platser ser likadana ut, utan också när de uppfattas på samma sätt då de erbjuder liknande upplevelser och möjligheter. Således beskriver Placelessness både miljöer utan specifika platser och miljöer utan underliggande attityd vilket ger platsen dess betydelse (Relph 1976, s. 143). Relph (1976, ss. 118-119) delar upp hur Placelessness tar sig uttryck, med hjälp av fem kategorier.

- » Formlösa platser med avsaknad av mänsklig skala och ordning: skyskrapor och förorter.
- » Förstörda platser: genom krig, utgrävningar och urbanisering.
- » Likformning och standardisering av platser: nya vägar, flygplatser, internationell design och arkitektur, industriell och kommersiell utveckling.
- » Obeständiga och instabila platser: övergivna platser.
- » Styrda platser: turistlandskap, underhållningsområden och oäkta platser.

Uppkomst

Relph (1976, s. 90) nämner fem faktorer som ger upphov till Placelessness. Dessa är masskommunikation, masskultur, storföretagande, centralt makthavande och ekonomiska system. Han menar att Placelessness uppkommer vid kulturell och geografisk likformning vilket resulterar i den stora skalan och den virtuella avsaknaden av samverkan med det omgivande landskapet (Relph 1976, s. 6).

Behandling i planering

Enligt Relph (1976, s. 6) är Place en grundläggande aspekt för människans existens i världen, om det ger upphov till säkerhet och identitet för individer och

grupper. Därför är det viktigt att upprätthålla upplevelsen och skapandet av platser med identitet, så att de inte försvinner och blir platslösa.

Relph (1976, s. 80) påpekar att det är lätt att säga att Placelessness går att se överallt i den post-industriella världen och att föreslå bättre planering och design som lösning. Han menar dock att det är viktigt att komma ihåg att Placelessness är ett synsätt och ett resultat av det som blir alltmer dominant, och att det är svårare idag att få en djup känsla för en plats eller att skapa genuina platser.

Lost Space - Roger Trancik

Roger Trancik, amerikansk professor i urban design är författare till boken *Finding Lost Space – Theories of Urban Design* från 1986.

Definition och exempel

Tranciks (1986, ss. 3-4) generella definition för Lost Space är oattraktiva offentliga ytor som är i behov av design. De är rum som inte tillför något positivt till omgivningen eller användarna. Lost Space är motsatsen till det positiva begreppet Urban Space (Trancik 1986, s. 1). Exempel som Trancik (1986, s. 3) nämner på dessa är överblivna och ostrukturerade ytor kring skyskrapor eller outnyttjade förfallna torg. De kan också vara kanter kring vägar eller övergivna hamn- och järnvägsområden.

Uppkomst

Trancik (1986, s. 1) beskriver hur avsaknaden av kontakt mellan det byggda och det kringliggande landskapet gett upphov till Lost Space. Han menar att designerns arbete ofta blir någon slags estetisk efterkonstruktion av de platser som varit dåligt utformade från första början. Han menar vidare att det beror på att byggnader behandlas som isolerade objekt placerade i landskapet och inte som en del av staden med gatunät och öppna ytor. En anledning till detta kan enligt Trancik (1986, s. 1) vara att man stirrar sig blind på tvådimensionella planer utan att fundera över den tredimensionella relationen mellan byggnad och kringliggande yta och i förhållande till det mänskliga beteendet.

Trancik (1986, s. 4) beskriver även fem faktorer som givit upphov till Lost Space. Dessa är bilismen, modernismen, förändrat tankemönster av zonerings och landanvändning, privatisering och övergivning av industri-, militär- och transportområden.

Behandling i planering

Trancik (1986, ss. 3-4) beskriver Lost Space som utfyllnad utan mätbara gränser och som misslyckas att binda samman element. Å andra sidan menar han att de erbjuder en fantastisk utvecklingsmöjlighet för kreativitet och för återupptäckt av många gömda tillgångar i våra städer.

Designers borde skapa planer som definierar utemiljöerna istället för att ersätta dem med byggnader (Trancik 1986, s. 18). Han menar att goda utemiljöer är minst lika viktiga som goda bebyggda miljöer och att landskapsarkitekten ska samverka med arkitekter och planerare. Man bör se på områden som en helhet och inte enbart den specifika platsen eller isolerade objektet (Trancik 1986, s. 19). Lost Space i bebyggd miljö bör omformas och ges möjlighet till utveckling, menar han.

Non-Place - Marc Augé

Den franska antropologen Marc Augé skrev år 1995 boken *Non-Places - Introduction to an Anthropology of Supermodernity*.

Definition och exempel

Non-Place, eller en ickeplats, är enligt Augé (1995, ss. 77-78) en plats som inte kan definieras som relativ, historisk eller kopplad till identitet. Det är en plats där det varken finns identitet eller relation, bara isolering och likformighet (Augé 1995, s. 103).

Augé (1995, s. 94) delar upp platser i två kompletterande grupper. Den ena utgörs av platser som är formade i relation till ett visst mål som transport, genomresa, handel och fritid, medan den andra omfattar de platser som är beroende av relationen till individen. Författaren jämför även den antropologiska platsen (den strukturella sociala platsen) med Non-Place, som i så fall skulle vara den ostrukturerade och avskilda platsen.

Det riktiga Non-Place är de platser vi upplever när vi transporteras på motorvägen, går i mataffären eller sitter på en flygplats i väntan på nästa flyg (Augé 1995, s. 96). De ger oss instruktioner och information genom text, men upplevs inte i relation mellan individ och plats. Moderna motorvägar leder oss snabbt runt städer istället för genom, som vägar gjorde förr. Detta medför att man bara kan relatera till var man är genom att läsa på skyltar längs vägen (Augé 1995, s. 97). Augé menar även att tågen går så snabbt att vi inte hinner läsa namnen på stationerna. Ett annat exempel där individen interagerar med text istället för plats är i mataffären (Augé 1995, s. 99). Här går man runt, läser på varor och skyltar för att sedan betala genom att följa instruktionerna på kortläsaren.

Non-Place saknar historia om den inte har förvandlats till ett synligt element vanligtvis med syftande text (Augé 1995, s. 104). Eftersom Non-Place bara passeras mäts det i tidsenheter, exempelvis genom en tidtabell.

En motsägelse till definitionen av Non-Place skulle kunna vara en turist som befinner sig i ett okänt land (Augé 1995, s. 106). Hon eller han känner troligtvis igen sig på just de anonyma motorvägarna, mataffärerna och hotellkedjorna som ser lika ut vart man än kommer.

Uppkomst

Augé (1995, s. 78) menar att uppkomsten av Non-Place beror på supermodernitet, vilket resulterar i avsaknad av antropologiska platser och integrering med omgivande miljö. Han menar att supermodernitet ger upphov till en standardiserad värld med omänskliga förutsättningar.

Behandling i planering

Eftersom Augé beskriver Non-Place som ett fenomen är det svårt att utläsa vad han anser om rummets behandling i planering.

Terrain Vague - Ignasi de Solà-Morales Rubió

Ignasi de Solà-Morales Rubió, spansk professor i arkitektur har skrivit om Terrain Vague i *Anyplace* utgiven 1995.

Definition och exempel

Solà-Morales Rubió (1995, ss. 119-120) menar att det är svårt att översätta Terrain Vague då det på franska får ett annat värde än på exempelvis engelska. Han förklarar Terrain som en förlängning av den mark som är lämplig för bebyggelse, vilket även omfattar mindre definierade områden. Vague förklarar han som tomrum och frånvaro, men också som möjlighet för förväntan. Terrain Vague är enligt Solà-Morales Rubió relationen mellan avsaknaden av användning, aktivitet och en känsla av frihet och förväntan.

Solà-Morales Rubió (1995, ss. 119-120) beskriver dessa rum som tomma och övergivna, där minnet av det förflutna dominerar över det nutida. Bara ett fåtal värden återstår på platserna och de har en negativ inverkan på staden. Dessa platser finns utanför stadens kärna och kring infrastruktur. Exempel kan vara industriområden, järnvägsstationer, hamnar, osäkra bostadsområden och förorenade områden.

Uppkomst

Solà-Morales Rubió beskriver uppkomsten av Terrain Vague med hjälp av Alexanderplatz i Berlin (1995, s. 123). När Alexanderplatz förstördes under andra världskriget blev den ett Terrain Vague. Efter kriget gestaltades Alexanderplatz enligt det moderna planeringsidealet, vilket gav upphov till likformade och identitetslösa platser. Alexanderplatz blev återigen ett Terrain Vague.

Solà-Morales Rubió (1995, s. 121) menar att vi har en falsk bild av staden på grund av hur den framställs. Vi känner oss som främlingar i vår egen stad, eller blir osäkra om den inte stämmer överens med den arkitekturdominerade designade platsen.

Behandling i planering

Solà-Morales Rubió (1995, s. 123) menar att de överblivna rummen i städerna inte passar in i den mall som den moderna rörelsen skapat för ett offentligt rum. Han menar att arkitektur inte ska fungera som ett maktinstrument. Den måste vara uppmärksam på sammanhanget hos de flöden, energier och rytmer som ges av tiden och avsaknaden av gränser.

Post-It City - Giovanni la Varra

Giovanni la Varra, italiensk arkitekt och professor i teoretisk planering beskriver motsatsen till den traditionella offentliga rummet med begreppet Post-It City i boken *Mutations* från 2000.

Definition och exempel

La Varra beskriver Post-It City som ett sätt att använda en plats. Det handlar om aktivitetsstyrda och tidsstyrda platser som människan tar i anspråk (La Varra 2000, ss. 427-428). Platserna är ofta de områden som ligger i anslutning till de typiska offentliga rummen. Han menar att det handlar om funktionella platser som medborgare använder till andra ändamål än det bestämda. Där sker informella aktiviteter så som gatuförsäljning, partyn och gatudrickande.

La Varra (2000, ss. 427-428) menar vidare att det framförallt handlar om obestämda rum där alla typer av möten, utbyten och beteenden är möjliga.

Tomrum, överblivna rum, rum som glömts bort i stadsplanering och som är placerade i utkanten av städer är exempel på dessa.

Post-It City är temporära, både på grund av att de är aktivitetsstyrda, men också för att de är beroende av tid på dygnet (La Varra 2000, s. 429). Ett exempel som La Varra (2000, s. 431) ger är en parkeringsplats framför ett köpcentrum, som under nätter och helger används som samlingspunkter. Här blir även bilen ett kompletterande element till aktiviteten.

Uppkomst

La Varra (2000, ss. 430-431) beskriver Post-It City som ett resultat av den kritik som riktas till de modernt designade offentliga rum som idag kan ses runt om i Europa. Vidare menar han att de offentliga rummen blir allt mer formella, finansierade och sofistikerade. Det resulterar i att utrymmet för spontana och verklighetsförankrade aktiviteter försvinner mer och mer.

Behandling i planering

La Varra (2000, s. 431) vill motverka det normaliserade beteendemönstret som de moderna offentliga rummen framkallar hos människan genom att uppmuntra till Post-It City. Han menar att de odefinierade rummen bör bevaras och fortsätta vara fria för egen tolkning.

Overskudslandskaber - Tom Nielsen

Tom Nielsen är dansk professor i arkitektur och gav 2001 ut boken *Formløs – den moderne bys overskudslandskaber*.

Definition och exempel

Nielsen benämner odefinierade rum som Overskudslandskaber, eller överskottslandskap på svenska. Nielsen (2001, s. 7) menar att Overskudslandskaber är ett fenomen som finns utanför arkitekten och planerarens förståelse. De finns som rester mellan det bebyggda och utgörs av parkeringsytor, sopområden, övergivna industriområden och andra områden som inte längre nyttjas. Nielsen (2001, s. 6) sammanfattar Overskudslandskaber som obrukbara områden, områden som ännu inte har brukats eller övergivna bruksområden. Det kan också vara ytor som sparats kring infrastruktur för att de senare ska kunna byggas ut.

Uppkomst

Nielsen (2001, s. 6) menar att dessa rum uppkommit då man inte integrerat nybyggnation med befintlig. Stora öppna ytor har bebyggts i form av exempelvis nya stadsdelscentrum, industriparker och externa köpcentrum. De stora ytorna blir inte bara splittrade av bebyggelsen utan också av den infrastruktur som behövs för transport till den, vilket skapar Overskudslandskaber. Städer får ofta en tydlig baksida med parkeringar och lastkajer. Som rester från planläggningen finns områden mellan de stora ytorna och infrastrukturen.

Behandling i planering

Nielsen (2001, s. 6) menar vidare att det på grund av dessa områden är svårt att veta vad som är stad och vad som är land. Detta är på grund av att de ofta ligger utanför det bebyggda området men samtidigt är en del av det. Han trycker på att

det är viktigt att förstå Overskudslandskabernes betydelse och utvecklingsmöjlighet.

Nielsens (2001, s. 7) utgångspunkt ligger inte i att hitta nya sätt att planera dessa områden för att skapa en tätare stad. Det är snarare ett försök att undersöka ett område utan att belysa utgångspunkten, med estetiska idéer och modeller. Han menar att överskottslandskapen är inbyggda motstånd för arkitektonisk behandling i staden som tenderar att försvinna när de kategoriseras och regleras. Nielsen (2001, s. 88) tror på idén om en varierad stad.

Margin - Kenny Cupers och Markus Miessen

Arkitekterna Kenny Cupers från USA och Markus Miessen från Tyskland har tillsammans skrivit boken *Spaces of Uncertainty*, 2002. I boken beskrivs dessa ovissa eller obestämda rum med studier och exempel från Berlin. Janäng (2010) väljer att översätta *Spaces of Uncertainty* till "osäkra platser". För att beskriva dessa rum använder Cupers och Miessen (2002, s. 102) begreppet Margin som kan översättas till gräns på svenska.

Definition och exempel

Cupers och Miessen (2002, s. 86) upplever många områden i Berlin som ödsliga och ogästvänliga. Områdena saknar både ingång och utgång vilket gör att människor passerar och ignorerar dem. Författarna menar att dessa kan vara allt från små områden kring nybyggnation till stora post-industriella områden, övergivna järnvägsområden eller rum som lämnats efter Berlinmuren.

Margin har många definitioner för olika sammanhang. Cupers och Miessen (2002, s. 103) ställer därför begreppet i relation till det offentliga rummet, dess mening, tradition och representation. De beskriver vidare Margin som undangömda ytor utanför arkitektur, historia och teori (2002, s. 105). De är ickeprogrammerade rum utan tydlig identitet och funktion (Cupers & Miessen 2002, ss. 132-135). Detta gör dem föränderliga och temporära eftersom de dessutom är beroende av exempelvis tid och väder.

Uppkomst

Cupers och Miessen (2002, ss. 106-107) förklarar att modernismen är anledningen till Margins uppkomst, då funktion gick före form. I staden uppfördes enskilda byggnader utan sammanhang och kontakt med sin omgivning, vilket skapade överblivna rum.

Behandling i planering

Författarna menar att det offentliga rummet är eller borde vara rum där individen och samhället kan mötas (Cupers & Miessen 2002, s. 152). Den moderna stadens strukturerade, programmerade och kontrollerade offentliga rum tenderar att hota stadens egentliga egenskaper. Författarna tycker att Margins har stor betydelse i staden, då de utgör de enda obestämda rummen. Margins är de rum som vi människor mest kan identifiera oss med.

Loose Space - Karen A. Franck och Quentin Stevens

Karen A. Franck, amerikansk professor i miljöpsykologi har tillsammans med Quentin Stevens, professor i urban design skrivit boken *Loose Space – Possibility and Diversity in Urban Life*. Boken gavs ut 2007 och behandlar fysiska rum och dess användning.

Definition och exempel

Franck och Stevens menar att ett Loose Space är beroende av människans aktivitet (Franck & Stevens 2007, s. 2). Det spelar ingen roll om aktiviteterna sker i ett rum som är avsett för dessa, det kan lika gärna vara vid en nedlagd fabrik eller längs ett järnvägsspår. Aktiviteterna kan vara improviserade eller planerade och både engångsföreteelser eller återkommande (Franck & Stevens, 2007, s. 3).

Kontrasterna till avgränsade platser med tydlig funktion, så som motorvägar och järnvägar, förstärks och tillåter att nya aktiviteter tillkommer (Franck & Stevens 2007, s. 7). Ofta får dessa rum egendomliga former eller blir svåra att komma intill. De kan också vara namnlösa eller hemliga. På grund av denna karaktär hos de övergivna rummen tenderar de att användas som rum för att uttrycka åsikter och för ockupation.

Franck och Stevens (2007, s. 7) delar in Loose Spaces i Leftover Places och Abandoned Places. Leftover Places eller överblivna platser beskriver författarna som offentligt ägda platser utan bestämd funktion. De finns ofta i anslutning till platser med bestämda och begränsade funktioner. Exempel är under broar och längs järnvägsspår. Dessa platser är ofta belägna i gränser till organiserade sociala platser, vilka inte är utformade för användning och som saknar tilltalande och utmärkande egenskaper. Abandoned Places eller övergivna platser har enligt författarna liknande kvaliteter (2007, s. 8). De är platser som tidigare haft en funktion men inte har det idag. Några exempel är tomma tomter och övergivna byggnader eller pirar. Grundfunktionerna har försvunnit och lämnat platsen öppen för nya användningsområden och betydelser så som gerillaodling, hem för hemlösa eller olovliga aktiviteter som kräver avskildhet.

Franck och Stevens (2007, s. 8) menar att de överblivna eller övergivna platserna finns utanför ”the rush and flow” (stadens rörelse och puls) samt den kontroll och reglering som finns hos de bestämda och planerade rummen i staden som parker och torg.

Uppkomst

Franck och Stevens (2007, s. 7) anser att tät planering har en tendens att splittra staden och skapa överblivna rum. Däremot är det människan som skapar Loose Space genom sin egen aktivitet (2007, ss. 10-11). Aktiviteterna är beroende av rummets potential tillsammans med människans kreativitet och dess påverkan av rummet. Ibland uppkommer Loose Space på grund av ett ovanligt eller förbjudet beteende (Franck & Stevens 2007, s. 12). Loose Space kan även vara temporärt (2007, s. 15) vilket beror på aktiviteten i rummet. Vissa aktiviteter kanske varar i några minuter, andra längre. Några är beroende av tid på dygnet eller året, med mera.

Behandling i planering

Franck och Stevens (2007, s. 30) menar att det finns obegränsade möjligheter att utforska urbana rum. De förändras ständigt och ger nya miljöer att upptäcka. Det

finns inget slut på möjligheter och mångfald. Författarna riktar sig inte specifikt till arkitekter eller planerare, utan visar på ett sätt för individen att ta ett rum i anspråk, oavsett funktion.

Urban Wildscape - Anna Jorgensen

Anna Jorgensen lektor i landskapsarkitektur från Storbritannien, är både medredaktör av och skribent i en sammanställning av olika personers tolkningar av *Urban Wildscapes*, i boken med samma titel från 2012. Definitionen för Urban Wildscape och boken är ett resultat av en idé som föddes på en konferens på the Department of Landscape at Sheffield University 2007 (Jorgensen 2012, s. 1).

Definition och exempel

Den generella definitionen som Jorgensen (2012, s. 1) ger av Urban Wildscape är rum där naturen istället för människan formar landskapet. Det karaktäristiska rummet som nämns är där vegetation växer spontant genom naturlig spridning. Dessa rum finns i olika skalor, alltifrån små sprickor till mycket mer komplicerade stadslandskap inklusive woodlands, outnyttjad mark, flodbänker och övergiven eller tidigare exploaterad mark.

Jorgensen (2012, s. 2) menar att vegetation är viktig i många landskap som beskrivs men inte för definitionen av Urban Wildscape. Det kan handla om både hårda och mjuka platser. Författaren menar vidare att wilderness är en idé, ett sätt att se på ett offentligt rum mer än något som kan kategoriseras eller lokaliseras. Det är en gradvis förändring mellan vildhet och en till synes ordnade rum.

Uppkomst

Eftersom Urban Wildscape är ett sätt att se på ett offentligt rum innebär det en stor bredd för begreppet. Det är svårt att ge en generell syn på hur dessa rum uppkommit. Något som dock kan ses som utgångspunkt är sättet att behandla växtlighet i offentlig miljö.

Behandling i planering

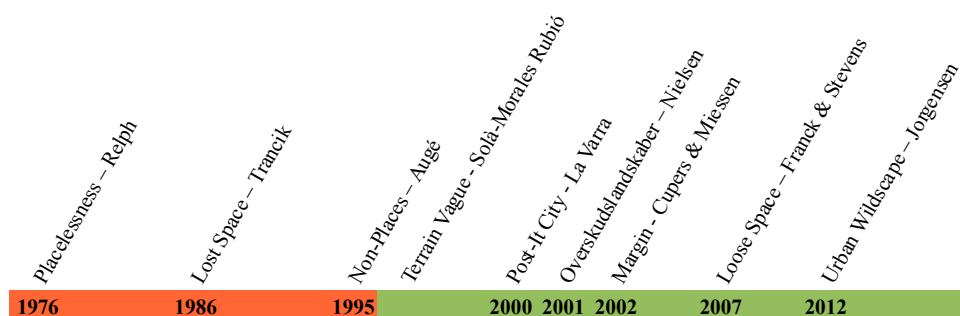
Det är inte estetiken av Urban Wildscape som är det primära, utan dess funktion och karaktär som gör dem värdefulla (Jorgensen 2012, s. 3). Jorgensens (2012, s. 13) utgångspunkt är att använda Urban Wildscape som ett verktyg för ett mer hållbart sätt att se på planering. Med Wildscape kan man genom låg resursinsats införa och bevara grönstruktur i städer som bland annat gynnar ekosystemtjänster. Jorgensen menar vidare att Urban Wildscape är ett bra svar på dagens stora utmaningar vad gäller klimatförändringar, utarmning av resurser, social uppdelning samt en osäker framtid för lokala men också nationella och globala ekonomier.

Sammanfattande resultat

För att ge en överblick och visa bredden på begreppens definitioner sammanställdes resultatet i en figur och tre tabeller. Figuren och tabellerna visar begrepp och författare i kronologisk ordning.

Publiceringsår

Figur 1 visar verkens publiceringsår efter begrepp och författare. Ett senare publiceringsår visar på en mer positiv syn (grönt i figuren) hos författaren på det odefinierade rummet.

Figur 1. Tidslinjen visar verkens publiceringsår efter begrepp och författare.

Egenskaper hos odefinierade rum

Tabell 1 visar de egenskaper hos odefinierade rum som författarna beskriver. Man kan även se vilka författare som har liknande syn på odefinierade rum.

Tabell 1. Tabellen visar egenskaper hos odefinierade rum.

Egenskaper hos odefinierade rum	Placelessness – Relph	Lost Space – Trancik	Non-Place – Augé	Terrain Vague – Solà-Morales Rubió	Post-It City – La Yarra	Overskudslandskaber – Nielsen	Margin – Cuppers & Mjessen	Loose Space – Franck & Stevens	Urban Wildscape – Jørgensen
Aktivitetsberoende				X			X		
Avsaknad av historia			X			X			
Avsaknad av in- och utgång/Svåråtkomliga						X	X		
Avsaknad av kontakt med omgivning	X	X			X	X			
Avsaknad av platsspecifika element						X	X		
Avsaknad av relation/interaktion			X						
Avsaknad av värden	X		X						
Identitetslösa	X	X	X			X			
Obestämda områden/utan funktion				X	X	X			
Ogästvänliga/Oattraktiva		X				X			
Temporära/Föränderliga				X	X	X			
Textrelaterade			X						
Tidsberoende				X	X	X			
Vildvuxenhet								X	
Ödsliga						X			

Exempel på odefinierade rum

Tabell 2 visar exempel med vilka författarna beskriver odefinierade rum. Överbliven mark/Tomrum/Mellanrum samt Övergiven mark/Byggnad är exempel som näst intill alla begrepp ger som exempel.

Tabell 2. Tabellen visar exempel på odefinierade rum.

Exempel på odefinierade rum	Placelessness – Relph	Lost Space – Trancik	Non-Place – Augé	Terrain Vague – Solà-Morales Rubió	Post-Hi City – La Várta	Overskudslandskaber – Nielsen	Margin – Cupers & Mijssen	Loose Space – Franck & Stevens	Urban Wildscape – Jørgensen
Flodbank									X
Flygplats	X	X							
Formlösa platser ex. förorter	X								
Förorenad mark			X						
Förstörd mark	X								
Hamn/Pir		X	X				X		
Hotellkomplex			X						
Industriområde	X		X	X					
Likformade platser ex. genom arkitektur	X								
Mark kring infrastruktur ex. väg, järnväg		X	X	X	X	X	X		
Mark kring nybyggnation					X	X			
Mataffär			X						
Motorvägar	X	X							
Obrukad /Outnyttjad mark		X			X				X
Obrukbar mark					X				
Ostrukturerade platser		X							
Osäkra bostadsområden			X						
Parkeringsyta				X	X				
Sopområden					X				
Styrda platser	X								
Under broar							X		
Woodland									X
Överbliven mark/Tomrum/Mellanrum		X	X	X	X	X	X		
Övergiven mark/Byggnad	X	X	X		X	X	X	X	X

Anledningar till uppkomst av odefinierade rum

Tabell 3 visar hur författarna förklarar olika teorier och fenomen för de odefinierade rummens uppkomst. Modernismens planeringsideal samt planering av enskilda objekt är de uppkomstsätt som är mest representerade.

Tabell 3. Tabellen visar anledningar till uppkomst av odefinierade rum.

Uppkomst av odefinierade rum	Placelessness – Relph	Lost Space – Trancik	Non-Place – Trancik	Terrain Vague – Augé	Post-It City – Solá-Morales Rubio	Overskuddslandskaber – Nielsen	Margin – Cuppers & Mieszen	Loose Space – Franck & Stevens	Urban Wildscape – Jørgensen
Aktivitet				X			X		
Centralt makthavande	X								
Ekonomiska system	X								
Förstörelse	X		X						
Idé att se på offentlig plats				X			X	X	
Infrastruktur		X			X				
Likformning/Standardisering	X	X	X						
Masskommunikation	X								
Masskultur	X								
Modernismens planeringsideal		X	X	X		X			
Planering av enskilda objekt	X	X	X		X	X			
Storföretagande/Privatisering	X	X							
Svar på det moderna samhället				X					
Svårdefinierbart									X
Tät planering							X		
Zonering och landanvändning		X							
Övergivning av områden		X							

Diskussion

Begreppen som presenteras i resultatet har alla skilda definitioner men beskriver i några fall liknande rum. Litteraturstudien visar på att det finns två olika huvudinriktningar, en som avser rum där människans interaktion, aktivitet och relation till rummet är avgörande och en som lyfter fram rummets egenskaper som det avgörande. Exempel på ett begrepp som beskriver rum med avsaknad av relation och interaktion mellan människa och rum är Non-Place. Relationen mellan rum och människa kan även vara positiv, vilket begreppen Post-It City samt Loose Spaces avser, där fri mänsklig aktivitet är den viktigaste faktorn. Ett begrepp som visar på rummets egenskaper som avgörande för dess definition är Urban Wildscapes. I detta fallet har vildvuxenhet stor betydelse, även om det inte är avgörande.

Ur resultatet kan en koppling mellan författarens positiva eller negativa syn på odefinierade rum och verkets publiceringsår göras. Man kan i stort se att ju

senare verket är publicerat desto mer positiv syn har författaren på de odefinierade rummen. Jag anser att de författare som framhåller odefinierade rum som något positivt är: Solà-Morales Rubió, Nielsen, La Varra, Cuper och Miessen, Franck och Stevens samt Jorgensen. De fem först nämnda beskriver rummen som viktiga att bevara och inte reglera eller konkretisera eftersom de erbjuder möjlighet till fri mänsklig aktivitet. En fråga jag ställt mig till detta är om rummen genom dessa begrepp redan är kategoriserade, vilket i så fall talar emot att de är odefinierade. Jorgensen beskriver Urban Wildscape på många plan men nämner bland annat att de har en viktig betydelse för framtidens planering, framförallt ur ett ekologiskt perspektiv. Detta kan kopplas till dagens trender kring hållbarhet och återvinning, vilket syns inom många områden så som mode och inredning, men också inom landskapsarkitektur. Som nämnts i inledningen finns idag en stor trend i att använda sig av rummets ursprungliga struktur och skapa något nytt kring denna, vilket både kan ses som positivt och negativt utifrån författarnas olika synsätt.

Studien visar även att författarens profession har betydelse för dess tankar kring de odefinierade rummen i bebyggd miljö. Arkitekter och urbana designers beskriver rummen genom reflektioner kring bebyggt och obebyggt. Den enda landskapsarkitekten i studien, Jorgensen, är också den enda som nämner vegetation som en central del av de odefinierade rummen, vilket är extra intressant för mig som landskapsarkitektstudent. Geografen Relph behandlar en större skala än de andra författarna. Den författare vars uppfattning skiljer sig mest från de andra är antropologen Augé, då han behandlar de odefinierade rummen ur ett mer filosofiskt perspektiv.

Eftersom de olika begreppens författare har olika referenser, både gällande profession och bakgrundsländ kan begreppen i vissa fall vara platsspecifika. Det gör att de inte kan appliceras överallt och att man kanske inte känner igen dessa rum. Alla länder och städer ser olika ut och har olika egenskaper. De författare som har ett ursprung i större länder och städer kan jag tycka har ett fokus på en större skala där motorvägar och externa köpcentra är centrala i begreppets definition.

Syftet med studien har uppnåtts då jag undersökt och presenterat olika begrepp som behandlar odefinierade rum i bebyggd miljö. Frågeställningen besvarades genom litteraturstudier men hade även kunnat besvaras med intervjuer. Att få ett relevant intervjuunderlag skulle vara svårare med tanke på att kompetens och intresse för frågan finns spridd över världen. Att få en global syn ger en större dimension av ämnet. Dessutom skulle tidsperspektivet inte kunna belysas på samma sätt, eftersom vissa av de nämnda författarna ej är i livet. Däremot hade det varit intressant att se hur svenska arkitekter, landskapsarkitekter och fysiska planerare ställer sig till begreppen, vilket är ett förslag för framtida studier.

Min ursprungsidé var att presentera begrepp och definitioner för odefinierade rum och om möjligt översätta begreppen till svenska. Det visade sig dock vara svårt då många begrepp får en helt annan tyngd och betydelse på sitt originalspråk, något som även Solà-Morales påpekar. Janäng översätter Spaces of Uncertainty till *Osäkra rum*, vilket jag själv hade svårt att applicera på de rum Cupers och Miessen beskriver. Att hitta ett samlingsbegrepp visade sig vara omöjligt, då olika författare avhandlar olika typer av odefinierade rum. Jag anser att begreppen representerar olika synsätt vilket gör att ett samlingsbegrepp inte är relevant.

En av avgränsningarna var att använda huvudkällan till begreppen. Jag kan inte vara säker på att jag hittat huvudkällan och att författarna är de som myntat begreppen. Dock fann jag bra och innehållsrik litteratur där de flesta begreppen avhandlades i var sitt verk, vilket gav en utförlig bild av varje. Några verk var en sammanställning av flera författares syn på begreppet, exempelvis Urban Wildscapes och Loose Spaces. Dessa verk visade på grund av detta en större bredd på begreppen och jag har utgått från den information som getts i introduktionerna. Detta kan medföra att jag därför undgått viktig information som ges i andra kapitel.

Litteraturen som användes är skriven på andra språk än svenska vilket kan medföra översättnings- och definitionsfel. Dessutom är flera av de verk jag använt mig av översatta till engelska från originalspråket. Många författare behandlar också fler än ett begrepp för att beskriva de odefinierade rummen. Exempel på detta är Franck och Stevens som inte bara beskriver Loose Space utan även Leftover places och Abandoned places. Detta gjorde det svårare att ge en koncis beskrivning av begreppet.

Frågorna som användes vid sammanställning av begreppen var i några fall svåra att svara på. Frågan: *Hur anser författaren/författarna att det odefinierade rummet bör behandlas i planering?* var den fråga jag upplevde mest svårtolkad. Frågan gick inte att applicera lika bra på de begrepp som behandlade ett sätt att se på det odefinierade rummet än på de som behandlade rummet i sig. Att undersöka begreppen handlade om att skapa sig en egen uppfattning utifrån litteraturen. Detta är min tolkning, men om någon annan gjorde samma undersökning skulle resultatet bli ett annat. Denna studie kan ge möjlighet att få en förenklad förståelse för begreppen samt att eventuellt bygga vidare på dessa eller komplettera med fler.

Något jag framförallt funderat över under studien är normerna i dagens samhälle. Vad skulle hända om alla rum designades utifrån den arkitekturdominerade syn som finns idag? Under mina tre år på landskapsarkitektutbildningen har jag lärt mig att prioritera trygghet och tillgänglighet. Detta kan enligt mig vara stora hot mot de odefinierade rummen, då de många gånger anses otrygga och inte är tillgängliga för alla.

Denna sammanställning av begrepp ger en ökad förståelse för olika författares syn på odefinierade rum i bebyggd miljö. Jag kan konstatera att det likt Ballard finns många som ställer sig kritiskt till de odefinierade rummens existens. Däremot finns en delad mening kring deras betydelse för staden och för människan.

Referenser

- Augé, M. (1995). *Non-Places - Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso
- Ballard, J.G. (2011). *Concrete Island*. London: Fourth Estate
- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T. & Oc, T. (2010). *Public Places Urban Spaces – The Dimensions of Urban Design*. New York: Routledge
- Cupers, K. & Miessen, M. (2002). *Places of Uncertainty*. Wuppertal: Müller und Busmann
- Ekelund K. (2010). "There is no there, there" - om platslöshet i fysisk planering. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://stud.epsilon.slu.se/1246/> [2012-04-20]
- Franck, A.K. & Stevens, Q. (2007). Tying Down Loose Space. I Franck, A.K. & Stevens, Q. (Red.) *Loose Space – Possibility and Diversity in Urban Life*. Oxon: Routledge, ss. 1-33
- Gehl, J. (2010). *Life Between Buildings - Using Public Space*. Köpenhamn: Arkitektens Forlag, The Danish Architectural press
- Janäng, M. (2010). *Stadens odefinierade rum – en studie av det oplanerade*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://stud.epsilon.slu.se/1124/> [2012-04-20]
- Jorgensen, A. (2012). Introduction. I Jorgensen, A. & Keenan, R. (Red.) *Urban Wildscapes*. New York: Routledge, ss. 1-14
- La Varra, G. (2000). Post-it city – The Other European Public Spaces. I Koolhaas, R. (Red.) *Mutations*. Barcelona: Actar, ss. 426-431
- Lehto, T. (2011). *Stadens mellanrum – en studie av ickeplatser*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bth.se/fou/cuppsats.nsf/6753b78eb2944e0ac1256608004f0535/89c490c7e0554baec12578fe002c7e2a?OpenDocument> [2012-04-20]
- Nielsen, T. (2001). *Formløs – den moderne bys overskudslandskaber*. Aarhus: Arkitektskolens Forlag
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pon Limited
- Riksantikvarieämbetet. (2008-12-17). *God bebyggd miljö*. Tillgänglig: http://www.raa.se/cms/extern/samhallsbyggnad/hallbar_utveckling/miljomal/god_bebyggd_miljo.html [2012-05-26]
- Solà-Morales Rubió, I. (1995). Terrain Vague. I Davidson, C.C. (Red.) *Anyplace*. Cambridge: MIT Press, ss. 118-123
- The official Web site of the High Line & Friends of the High Line (2002-2012). *Park information*. Tillgänglig: <http://www.thehighline.org/about/park-information> [2012-05-07]
- Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space – Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company